

Katarzyna Nowacka-Bandosz

TENDENCJE W POLSKIM EKSPORCIE USŁUG I POZIOMIE JEGO KONKURENCYJNOŚCI

Wobec wzrastającej roli usług w wymianie międzynarodowej kwestie związane z rozwojem polskiego eksportu usług nabierają szczególnego znaczenia z punktu widzenia jego konkurencyjności, a więc możliwości skutecznego ich zbytu na rynku światowym w warunkach rosnącego na nie popytu, a przez to zwiększenia roli Polski w międzynarodowym handlu usługami. Celem artykułu jest analiza wielkości i dynamiki polskiego eksportu usług ogółem (tj. usług czynnikowych¹ i nieczynnikowych²) oraz ich struktury rodzajowej i geograficznej w kontekście konkurencyjności tego eksportu, ze szczególnym uwzględnieniem relacji z krajami członkowskimi Unii Europejskiej. Są one bowiem naszym najważniejszym partnerem handlowym.

¹ Usługi czynnikowe, rozumiane jako odpłatne odstępowanie innemu krajowi czynników produkcji, czyli kapitału i pracy, dzielą się odpowiednio na usługi czynnikowe świadczone przez kapitał z tytułu jego własności (według podziału na rodzaje inwestycji, tj. bezpośrednie, portfelowe i pozostałe) oraz usługi czynnikowe z tytułu pracy za granicą. Por. H. Nakonieczna-Kisiel, *Usługi w wymianie międzynarodowej*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*. Red. J. Dudziński i H. Nakonieczna-Kisiel, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin 2007, s. 103.

² Międzynarodowy handel usługami nieczynnikowymi (tzw. usługami czystymi) obejmuje trzy główne rodzaje usług: transport, podróże oraz tzw. usługi pozostałe, wśród których wyszczególnia się usługi łącznościowe, budowlane, ubezpieczeniowe, finansowe, informatyczne i informacyjne, patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne, pozostałe usługi handlowe (biznesowe) oraz usługi kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności. Por. *ibidem*, s. 102.

1. Wielkość i dynamika eksportu usług czynnikowych i nieczynnikowych w okresie 1994–2009

W analizowanym okresie eksport usług ogółem z Polski charakteryzował się tendencją wzrostową. W roku 1994 wartość wpływów z tego tytułu wyniosła bowiem ok. 7,8 mld USD, a na koniec 2009 roku – ok. 41 mld USD. Była zatem ponad pięciokrotnie wyższa (por. dane w tabeli 1). Należy to wiązać ze znacznie większym wzrostem eksportu usług czynnikowych (blisko 11-krotnym) niż eksportu usług nieczynnikowych (ok. 4-krotnym). Oczywiście, pierwsza grupa usług charakteryzowała się odpowiednio wyższą średnioroczną dynamiką, wynoszącą w analizowanym okresie ok. 17%, podczas gdy usługi nieczynnikowe wzrastały o ok. 10% rocznie.

Rozwój eksportu usług czynnikowych wynikał głównie ze zwiększających się wpływów z tytułu pracy świadczonej za granicą. W roku 2009 osiągnęły one 8,8 mld USD, a więc były aż ponad 15-krotnie wyższe niż w 1994 roku (wówczas miały wartość niespełna 0,6 mld USD – por. dane w tabeli 1). W badanym okresie należności z tytułu pracy Polaków za granicą charakteryzowały się jednak najwyższą dynamiką (blisko 20% w skali roku), podczas gdy wpływy z obsługi kapitału zainwestowanego za granicą zwiększały się o ok. 13% rocznie. Ich wartość przekroczyła w 2009 roku 3 mld USD, a w 1994 roku wynosiła zaledwie 0,5 mld USD. Łączna wartość wpływów z eksportu polskich usług czynnikowych wyniosła w 2009 roku ok. 12 mld USD i była ponad dziesięć razy większa niż w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

W przypadku usług nieczynnikowych najdynamiczniej rosnącym ich składnikiem w analizowanym okresie były usługi pozostałe, które wzrastając o 12,5% średniorocznie, osiągnęły na koniec badanego okresu wartość ponad 11,2 mld USD. Z kolei wpływy z podróży i usług transportowych, zwiększając się w tempie ok. 9% średniorocznie, osiągnęły w 2009 roku zbliżony poziom (po około 9 mld USD). Wartość eksportu usług nieczynnikowych na koniec 2009 roku wyniosła blisko 29 mln USD i była ponad cztery razy większa niż w 1994 roku.

Tabela 1. Wielkość i dynamika eksportu usług czynnikowych i nieczynnikowych w Polsce w latach 1994–2009 (% i mld USD)

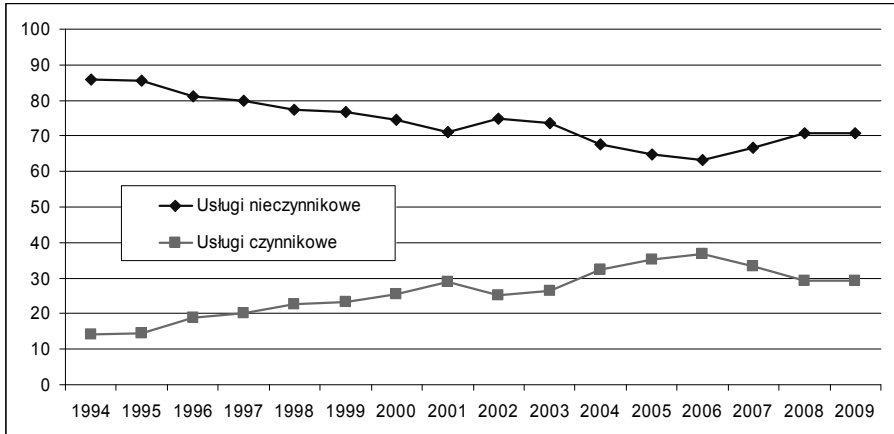
Wyszczególnienie	1994	2009	Średnioroczna dynamika (1994–2009)	1994 = 100
	w mld USD		%	
Usługi ogółem (czynnikowe + nieczynnikowe)	7803	40902	11,7	524,2
Usługi czynnikowe ogółem	1104	11973	17,2	1 084,5
z pracy za granicą	581	8784	19,8	1 511,9
z tytułu obsługi kapitału za granicą	523	3189	12,8	609,8
Usługi nieczynnikowe ogółem	6699	28929	10,2	431,8
usługi transportowe	2438	8662	8,8	355,3
podróże	2325	9011	9,5	387,6
usługi pozostałe	1936	11256	12,5	581,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNCAD, *Handbook of Statistics on-line, International finance, tab. 7.1. Balance of payments: current account summaries; tab. 7.4. Workers' remittances and compensation of employees; Statystyka bilansu płatniczego, www.nbp.pl.*

2. Struktura rodzajowa eksportu usług

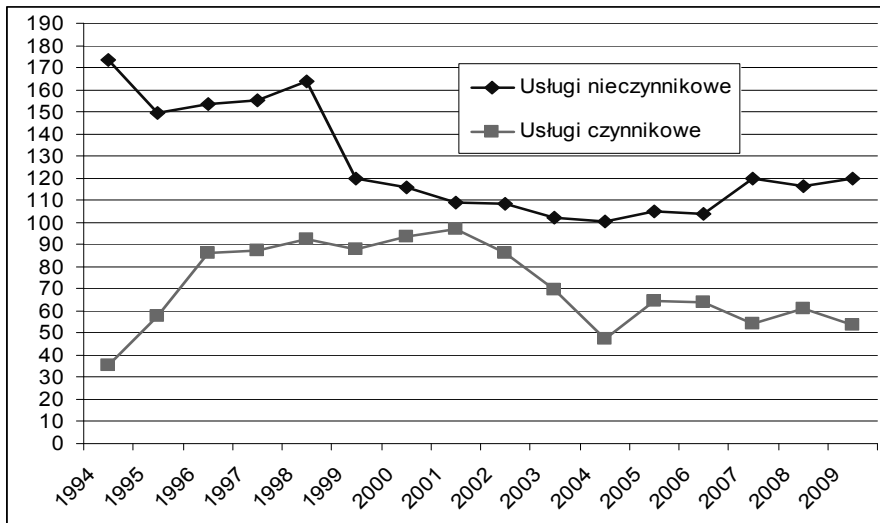
Charakterystyczną cechą polskiego eksportu usług jest utrzymująca się od wielu lat przewaga usług nieczynnikowych nad czynnikowymi, chociaż z wyraźną tendencją spadkową, o czym świadczy zmniejszenie się przypadającego odsetka usług czystych z 85% w 1994 roku do 70% w 2009 roku (por. rysunek 1). Wynikało to oczywiście ze wspomnianego, bardzo wysokiego wzrostu eksportu usług czynnikowych, który ponad 2,5-krotnie przewyższył dynamikę usług nieczynnikowych. Pomimo to wpływy uzyskiwane w analizowanym okresie z eksportu usług czynnikowych nie pokrywały wydatków na ich import, a odwrotna sytuacja występowała w usługach nieczynnikowych (bo wartość TC – ang. *trade coverage* – była większa niż 100, por. rysunek 2). Z poziomu analizowanego wskaźnika TC wynika zatem, że Polska trwale specjalizowała się tylko w świadczeniu usług nieczynnikowych. Od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku do połowy obecnej dekady XXI wieku pozycja Polski jako konkurencyjnego eksportera tych usług wyraźnie się pogarszała i dopiero w ostatnich latach nastąpiła lekka poprawa pod tym względem.

Rysunek 1. Udział usług nieczynnikowych i czynnikowych w eksporcie usług w Polsce w latach 1994–2009 (%)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Rysunek 2. Wskaźniki TC w handlu Polski usługami czynnikowymi i nieczynnikowymi w latach 1994–2009

Źródło: jak pod tabelą 1.

Wobec spadku znaczenia usług nieczynnikowych w eksporcie usług ogółem następował oczywiście wzrost roli usług czynnikowych, który dotyczył głównie usług z tytułu pracy za granicą, bo pozycja Polski jako eksportera tych usług wyraźnie się umacniała (TC dla pracy za granicą było w 2009 roku prawie dwa razy większe niż w połowie ostatniej dekady ubiegłego wieku – por. dane w tabeli 2).

Tabela 2. Wskaźniki TC w handlu Polski usługami czynnikowymi w latach 1994–2009

Wyszczególnienie	1994	2001	2008	2009
Usługi czynnikowe ogółem	35,2	97,2	60,8	53,5
z pracy za granicą	374,8	453,0	618,4	666,5
z obsługi kapitału za granicą	17,6	64,6	19,3	15,1
w tym:				
z inwestycji bezpośrednich	-3,1	4,5	-0,6	1,5
z inwestycji portfelowych		40,3	15,8	15,8
z inwestycji pozostałych		98,9	75,0	65,6

Źródło: jak pod tabelą 1.

Z kolei usługi czynnikowe z tytułu obsługi kapitału za granicą trwale nie wykazywały przewagi konkurencyjnej wobec zagranicy. Głównym tego powodem były stosunkowo niskie świadczenia polskiego kapitału za granicą, co ilustruje odsetek wpływów uzyskiwanych z usług czynnikowych z tytułu jego obsługi – w 2009 roku tylko ok. 8% eksportu usług ogółem (por. dane w tabeli 3). W poprzednich latach był on większy, a w 2001 roku osiągnął nawet rekordowe 17,7%. Spadkowa tendencja, zwłaszcza od początku obecnej dekady, wynikała głównie ze zmniejszających się wpływów z tytułu obsługi inwestycji portfelowych i pozostałych, których udział spadł odpowiednio z 17,5% w 2001 roku do niespełna 7,3% w 2009 roku. W przypadku należności z tytułu inwestycji bezpośrednich odsetek utrzymywał się na bardzo niskim poziomie w całym analizowanym okresie, a w 2009 roku przypadło na nie zaledwie 0,5% wpływów Polski z eksportu usług ogółem. W niektórych latach zyski z inwestycji bezpośrednich były nawet mniejsze niż straty bilansowe wykazane przez przedsiębiorstwo bezpośredniego inwestowania (np. w latach 1994 i 2008 – por. dane w tabeli 3).

Tabela 3. Struktura rodzajowa należności z tytułu obsługi polskiego kapitału za granicą
(%, eksport usług ogółem = 100)

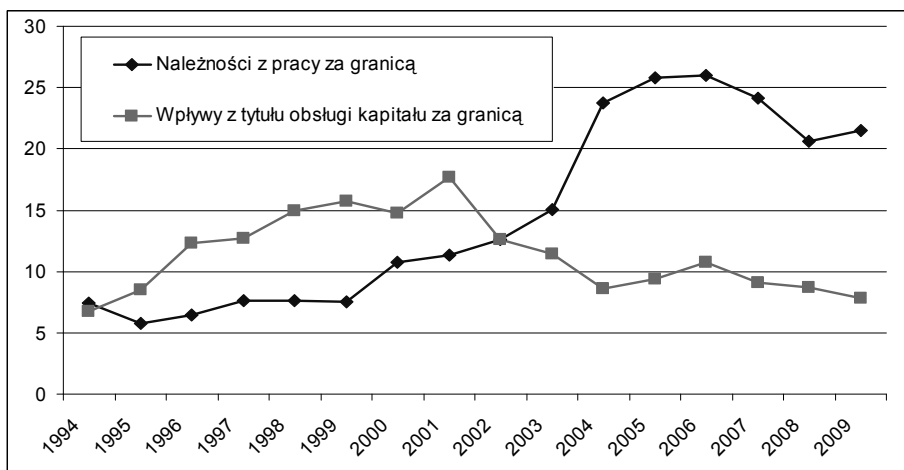
Wyszczególnienie	1994	2001	2008	2009
Należności z tytułu obsługi polskiego kapitału za granicą ogółem	6,7	17,7	8,7	7,8
z inwestycji bezpośrednich	-0,2	0,2	-0,1	0,5
z inwestycji portfelowych	6,5	3,1	1,3	1,5
z inwestycji pozostałych	0,0	14,4	7,5	5,8

Źródło: jak pod tabelą 1.

Brak przewagi konkurencyjnej Polski w świadczeniu usług czynnikowych z tytułu obsługi kapitału za granicą wynikał głównie z niskiej podaży środków kapitałowych niezbędnych do rozwoju eksportu tych usług. Ponadto niedostateczny poziom tych środków w stosunku do potrzeb rozwojowych naszej gospodarki wymagał importu usług czynnikowych w zakresie obsługi zagranicznego kapitału. W tym kontekście duże znaczenie miały rosnące wpływy z usług czynnikowych z pracy za granicą (ich udział w eksporcie usług ogółem zwiększył się z ok. 7% w 1994 roku do ponad 20% w 2009 roku – por. dane na rysunku 3). Były one bowiem głównym źródłem finansowania wydatków na obsługę zagranicznego kapitału w Polsce, bo wpływy z tytułu obsługi polskiego kapitału za granicą były, jak wspomniano znacznie mniejsze (tj. ok. 2,5-krotnie).

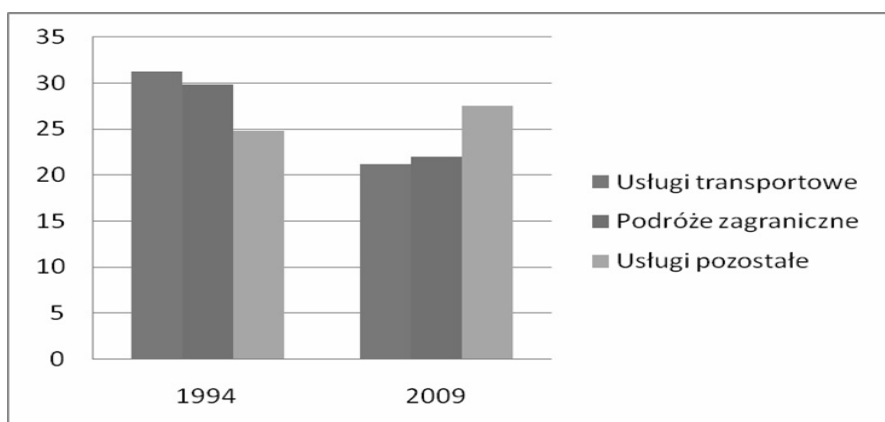
Usługi nieczynnikowe, charakteryzujące się tendencją spadkową, ale pozostające głównym składnikiem zagranicznych obrotów usługowych Polski, podlegały w minionych dekadach istotnym przekształceniom w strukturze rodzajowej. Polegały one przede wszystkim na wzroście roli usług pozostałych, gdyż od początku obecnej dekady, przypadający na nie odsetek eksportu usług ogółem wzrósł z 1/4 w 1994 roku do ok. 30% w 2009 roku. W rezultacie od 2008 roku usługi pozostałe stały się główną pozycją w ofercie eksportowej Polski, a było to spowodowane wysoką ich dynamiką wobec wolniejszego tempa wzrostu wpływów z podróży i z usług transportowych. W przypadku tych dwóch rodzajów usług nieczynnikowych przypadający na nie odsetek charakteryzował się zatem tendencją malejącą. W roku 1994 przypadało na nie po ok. 30% eksportu ogółem, natomiast do 2009 roku odsetki te zmniejszyły się do nieco ponad 20% (por. rysunek 4).

Rysunek 3. Struktura rodzajowa eksportu usług czynnikowych w Polsce w latach 1994–2009
(%, eksport usług ogółem = 100)

Źródło: jak pod tabelą 1.

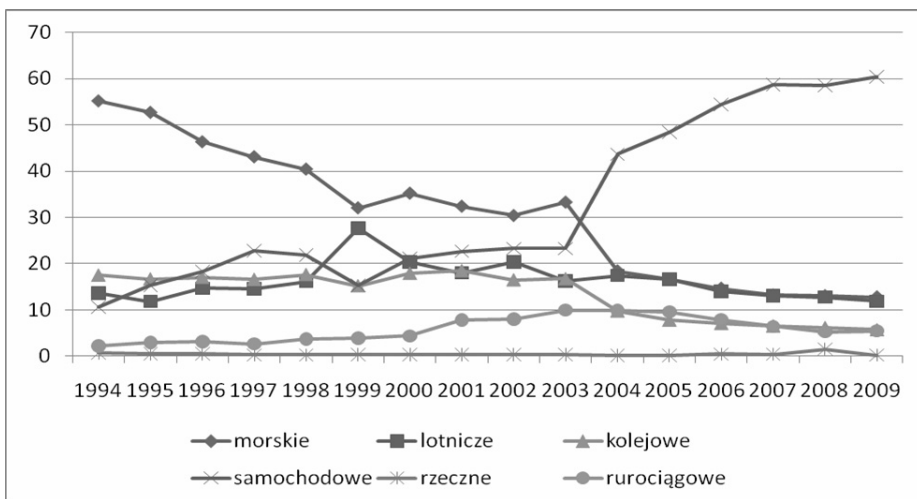
Rysunek 4. Struktura rodzajowa eksportu usług nieczynnikowych w Polsce
(%, eksport usług ogółem = 100)

Źródło: jak pod tabelą 1.

Usługi transportowe, które w 1994 roku zajmowały najwyższą pozycję w strukturze usług nieczynnikowych, w następnych latach wykazywały regres. W dużym stopniu przyczyniło się do tego załamanie usług transportu morskiego, który do połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku był głównym źródłem wpływów z usług transportowych (przypadała na niego ponad połowa ich wartości – por. rysunek 5). Jednak w kolejnych latach odsetek ten systematycznie się zmniejszał (ponad czterokrotnie do 2009 roku) z powodu słabości konkurencyjnej polskich lądowo-morskich łańcuchów przewozowych, ale również ze względu na zmiany w kierunkach geograficznych wymiany handlowej (wzrost roli wymiany z UE, zwłaszcza z Niemcami), które predysponowały transport samochodowy do odgrywania większej roli w obsłudze polskiego handlu zagranicznego (udział usług transportu samochodowego w eksporcie usług transportowych wzrósł z ok. 10% w 1994 roku do blisko 60% 2009 roku).

Rysunek 5. Struktura wpływów Polski z usług transportowych według rodzajów transportu w latach 1994–2009 (% eksportu usług transportowych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie EUROSTAT, *International trade in services (since 2004) on-line*, dostęp w grudniu 2010.

Ponadto niewielki wzrost udziału zanotowano również w transporcie rurociągowym (z 2% do 5,5 %). Spadkowa tendencja wystąpiła z kolei we wpływach z usług transportu kolejowego (z 18% do 6%). Udział transportu lotniczego we wpływach transportowych w całym analizowanym okresie pozostał bez zmian (ok. 12%), podobnie jak transportu rzeczno (ok. 1%).

Warto dodać, że obserwowane od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku przekształcenia w strukturze gałęziowej systemu transportowego, polegające na nadmiernym wykorzystaniu w handlu międzynarodowym transportu lądowego oraz regresie znaczenia drogi morskiej i wykorzystania drogi powietrznej znane były przedtem głównie w krajach UE, a obecnie są oceniane negatywnie z powodu narastających zatorów skutkujących wydłużeniem czasu operacji transportowych, pogorszeniem efektywności przewozów, wzrostem kosztów zewnętrznych ponoszonych przez całe otoczenie itp.³

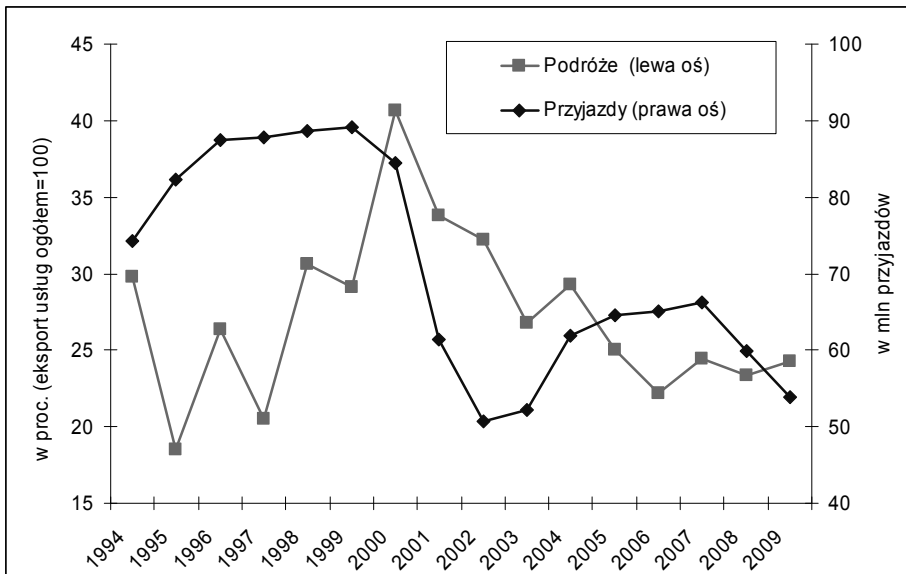
Przechodząc do analizy usług podróźniczych, należy zauważyć przede wszystkim, że obserwowany w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku wzrost znaczenia podróży w strukturze wpływów dewizowych, a następnie ich spadek w obecnej był z reguły odzwierciedleniem tendencji w zakresie liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski (por. rysunek 6).

Jedną z ważniejszych przyczyną wzrostu liczby przyjazdów do Polski po 1990 roku (a zatem również poprawy roli podróży w strukturze wpływów eksportowych) była fascynacja państwem, które zmieniło ustrój społeczno-polityczny. Nie bez znaczenia był również wzrost zainteresowania prowadzeniem działalności handlowej i współpracy gospodarczej, której sprzyjało wprowadzenie w Polsce rynkowych zasad gospodarowania. W tym okresie wzrastały także przyjazdy w celu odwiedzin rodziny – głównie z krajów Europy Zachodniej, zwłaszcza z Niemiec, których zjednoczenie wobec rozpadu bloku radzieckiego ułatwiło nawiązywanie kontaktów z mieszkającymi w Polsce krewnymi. Korzystny dla Polski wzrostowy trend liczby przyjazdów zagranicznych turystów został zahamowany na początku obecnej dekady, skutkując zmniejszeniem roli podróży we wpływach dewizowych. Oznacza to, że Polska nie potrafiła wykorzystać zwiększonego zainteresowania

³ Szerzej na ten temat zob. m.in. *Sektorowy Program Operacyjny: Transport na lata 2004–2006*, Ministerstwo Infrastruktury, Warszawa, s. 6 i n.

przyjazdami, by proces ten utrwalić i czerpać coraz większe korzyści z eksportu⁴, będąc jednak krajem relatywnie mało atrakcyjnym dla turystów zagranicznych⁵. Niekorzystne zewnętrzne uwarunkowania, związane z ogólnym spadkiem międzynarodowych podróży turystycznych wskutek tragicznych wydarzeń z 11 września w USA 2001 roku, również przyczyniły się do spadku znaczenia podróży w strukturze polskiego eksportu usług.

Rysunek 6. Wpływy z eksportu usług podróżniczych i przyjazdy cudzoziemców do Polski (mln USD, mln przyjazdów)

Źródło: GUS, na podstawie danych straży granicznej, Statystyka bilansu płatniczego, www.nbp.pl.

Znaczenie w strukturze polskiego eksportu kolejnego rodzaju usług nieczynnikowych – tj. usług pozostałych – wzrastało od początku obecnej dekady. W roku 2000

⁴ Polska. Raport o konkurencyjności 2008. Konkurencyjność sektora usług, red. M.A. Weresa, Instytut Gospodarki Światowej. SGH w Warszawie, Warszawa 2009, s. 291.

⁵ Analiza przewag konkurencyjnych Polski na międzynarodowym rynku turystycznym, Instytut Konunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 2003, s. 8 i n.

przypadał na nie 16,3% wpływów z usług ogółem, a w 2009 roku już blisko 27,5%. Nastąpiło to głównie za sprawą rosnących wpływów z pozostałych usług handlowych, których odsetek wzrósł w tym okresie dwukrotnie (tj. z 9,2% eksport usług ogółem do 18,1% – por. dane w tabeli 4). W tej grupie największą rolę odegrały pozostałe różne usługi handlowe, zawodowe i techniczne, pomimo dwukrotnego ich spadku z 37% eksportu usług pozostałych w 2000 roku do 17,8% w 2009 roku (por. dane w tabeli 5). Znaczą część eksportu pozostałych usług handlowych generowały wpływy z usług reklamy, badania rynków i badanie opinii publicznej, które wzrosły 8,5-krotnie (z 1,9% eksportu usług pozostałych do 12,7%). Mniejsze znaczenie w strukturze wpływów pozostałych usług handlowych miały charakteryzujące się również mniejszą dynamiką usługi prawne, rachunkowe, doradcze i *public relations* (wzrost z 7% w 2000 roku do 10,6% w 2008 roku). Kolejne miejsca w tej strukturze zajęły: usługi architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne (7,9% w 2009 roku), pośrednictwo handlowe i pozostałe usługi związane z handlem (5,5%), usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej (4,1%), usługi badawczo-rozwojowe (2,9%), usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu (3,6%), a najmniejsze znaczenie miały usługi leasingowe (0,6% – por. dane w tabeli 5).

Tabela 4. Struktura rodzajowa eksportu usług pozostałych w latach 1994–2009
(%, eksport usług ogółem = 100)

Wyszczególnienie	1994	1999	2000	2004	2009
Usługi pozostałe ogółem	24,8	25,4	16,3	17,3	27,5
Łącznościowe	2,7	3,5	1,7	1,5	1,6
Budowlane	7,9	3,1	2,1	3,3	3,7
Ubezpieczeniowe	1,9	5,2	1,5	0,3	0,1
Finansowe	0,9	1,4	0,7	0,8	1,1
Informatyczne i informacyjne	0,0	0,3	0,4	1,0	2,1
Patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2
Pozostałe usługi handlowe	10,6	10,9	9,2	9,6	18,1
Kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności	0,2	0,6	0,4	0,5	0,3

Źródło jak w tabeli 1.

Tabela 5. Struktura eksportu pozostałych usług handlowych w latach 1994–2009
(%, usługi pozostałe = 100)

Wyszczególnienie	1994	2000	2004	2009
Pozostałe usługi handlowe (biznesowe) ogółem	42,7	56,5	55,3	65,7
1. Pośrednictwo handlowe i pozostałe usługi związane z handlem		4,0	3,4	5,5
2. Usługi leasingowe (leasing operacyjny)	0,1	0,3	0,3	0,6
3. Pozostałe usługi handlowe i techniczne, w tym:	42,6	52,2	51,6	59,6
usługi prawne, rachunkowe, doradcze i <i>public relations</i>	3,2	7,0	7,9	10,6
reklama, badania rynków i badanie opinii publicznej	1,5	1,9	6,8	12,7
usługi badawczo-rozwojowe	3,7	0,8	2,8	2,9
usługi architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne		4,1	7,1	7,9
usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu		1,0	2,0	3,6
pozostałe różne usługi handlowe, zawodowe i techniczne	34,2	37,0	13,6	17,8
usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej		0,2	11,3	4,1

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

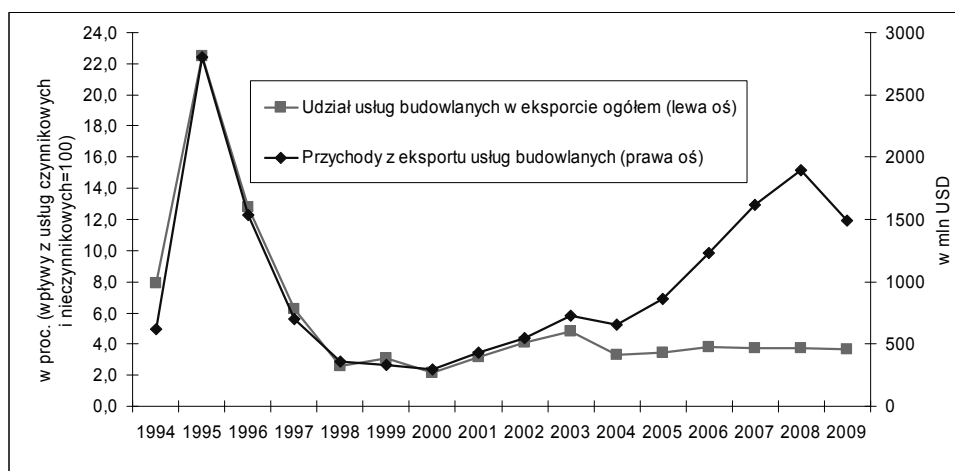
Oprócz wymienionych pozostałych usług handlowych w strukturze usług pozostałych, relatywnie duże wpływy generują też usługi budowlane. Ich udział jest jednak obecnie 2 razy mniejszy niż w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a nawet 6 razy w porównaniu z 1995 rokiem (por. rysunek 7). Przyczyniły się do tego głównie malejące przychody z eksportu tych usług do Niemiec (będących ich głównym odbiorcą), których gospodarka była wówczas w kryzysie i generowała mniejsze zapotrzebowanie na usługi polskich firm. Co więcej, obserwowano w tym okresie systematyczne zamykanie niemieckiego rynku budowlanego przed eksportem tych usług z Polski przez stosowanie różnicowanych instrumentów prawno-administracyjnych o charakterze protekcyjnym, w tym konieczność uzyskania zezwolenia na pracę, co nastroczało polskim firmom wiele trudności. Ponadto wiele innych krajów członkowskich Unii Europejskiej również stosowało w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku liczne ograniczenia w dostępie polskich firm do wspólnego rynku⁶.

Ponadto spadek przychodów z tytułu usług budowlanych w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku (prawie 4-krotny w 1997 roku w porówna-

⁶ Szerzej na ten temat zob. m.in. E. Zawadzki, *Eksport usług budowlanych z Polski w latach dziewięćdziesiątych i prognoza do roku 2010*, Raport nr 201, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych. Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa 2002, s. 6 i n.

niu z rekordowym 1995 rokiem) spowodowany był również zmniejszeniem liczby rachunków bankowych posiadanych przez polskie podmioty w bankach za granicą wskutek zmian przepisów dewizowych, na których mocy oddziały i przedstawicielstwa za granicą osób krajowych uzyskały status nierezydenta i zostały zwolnione z przesyłania sprawozdań z obrotów i sald na rachunkach w bankach za granicą⁷.

Rysunek 7. Eksport usług budowlanych w latach 1994–2009 (% , w mln USD)

Źródło: jak w tabeli 1.

Od początku obecnej dekady wpływy z eksportu usług budowlanych charakteryzowały się tendencją wzrostową, która w niewielkim stopniu znalazła odzwierciedlenie we wzroście roli usług budowlanych w polskim eksporcie usług ogółem. Powodem było większe ożywienie eksportu innych usług. Dotyczyło to w szczególności usług czynnikowych z tytułu pracy za granicą, których niezwykle dynamiczny rozwój mógł być również związany z działalnością w sferze budowlanej, jednak

⁷ Oddziały i przedstawicielstwa świadczące usługi budowlane za granicą uzyskały status zagranicznych przedsiębiorstw bezpośredniego inwestowania, a ich jednostki macierzyste zobowiązano do przekazywania sprawozdań wykorzystywanych do opracowania statystyk polskich inwestycji bezpośrednich. Por. E. Zawadzki, *Eksport usług budowlanych z Polski do Niemiec*, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych. Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, Raport nr 154, Warszawa, kwiecień 1999, s. 5–6.

w tym przypadku z pominięciem zaangażowania kapitałowego, jakiego wymaga świadczenie tego rodzaju usługi nieczynnikowej. Zjawiska tego nie można oceniać korzystnie z uwagi na zagrożenia wynikające dla gospodarki z utraty kapitału ludzkiego i zmniejszenia bazy podatkowej⁸.

Pomimo oddziaływania wielu niekorzystnych czynników, do których należałoby jeszcze dodać recesję w krajach zachodnioeuropejskich, która nie sprzyjała rozwojowi popytu na usługi budowlane, usługi te nadal zajmują drugą pozycję w strukturze wpływów dewizowych z usług pozostałych. W roku 2009 na usługi budowlane przypadało 3,7% eksportu usług ogółem.

W strukturze polskiego eksportu rola pozostałych usług nieczynnikowych była mała, bo z reguły nie przekraczała 2%. Dotyczyło to usług informatycznych i informacyjnych (charakteryzujących się jednak tendencją wzrostową) oraz usług łącznościowych, a przede wszystkim mających trwale niski udział we wpływach dewizowych: usług kulturalnych, rekreacyjnych i usług dla ludności, także praw autorskich i opłat licencyjnych oraz usług ubezpieczeniowych i finansowych (por. dane w tabeli 4).

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że głównym składnikiem polskiego eksportu usług ogółem są usługi nieczynnikowe. Od początku obecnej dekady rosła rola usług pozostałych, natomiast spadkową tendencję wykazywały wpływy z podróży zagranicznych i usług transportowych. Zastanówmy się zatem, jaką przewagę konkurencyjną nad zagranicą miała Polska najpierw pod względem poszczególnych grup usług nieczynnikowych, a następnie poszczególnych ich rodzajów w każdej z tych trzech grup.

Biorąc pod uwagę usługi transportowe i podróże, można stwierdzić, że w każdej z tych grup usług Polska miała przez cały badany okres przewagę konkurencyjną nad zagranicą, gdyż łączne wpływy z ich eksportu umożliwiały pokrycie z nadwyżką wydatków na import. Ponieważ relatywnie duże jest znaczenie usług transportowych i podróży w strukturze eksportu usług nieczynnikowych (łącznie przypadało na nie ponad 70% wpływów z usług czystych), to cała grupa usług nieczynnikowych była – jak wcześniej sygnalizowano – również konkurencyjna na rynku światowym. Rozwój eksportu usług transportowych i podróży jest zatem niezbędny z punktu widzenia rosnących wydatków na usługi pozostałe, gdyż ich eksport w całym ana-

⁸ Szerzej na ten temat zob. m.in. M. Matkowska, *Międzynarodowa migracja siły roboczej*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia...*, s. 132–135.

lizowanym okresie charakteryzował się brakiem przewagi konkurencyjnej. Należy jednak podkreślić, że w porównaniu z połową dekady lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku konkurencyjność usług pozostałych wyraźnie wzrosła, o czym świadczy zbliżona do 100 wartość wskaźnika TC (por. dane w tabeli 6). Jest to korzystne, gdyż podaż usług transportowych i podróży jest ściśle związana z fizycznym przemieszczaniem się osób i towarów, co czyni je szczególnie wrażliwe na cykliczne wahania koniunktury. Świadczą o tym między innymi wydarzenia z 11 września 2001 roku, SARS oraz niestabilna sytuacja w Iraku, które negatywnie wpłynęły na kraje uzyskujące dochody z turystyki i usług transportowych w stopniu większym niż w przypadku usług pozostałych⁹.

Tabela 6. Wskaźniki TC w handlu Polski usługami nieczynnikowymi w latach okresu 1994–2009

Wyszczególnienie	1994	2001	2008	2009
Usługi nieczynnikowe ogółem	173,6	108,8	116,4	120,0
1. Usługi transportowe	178,6	169,7	152,4	167,4
2. Podróże zagraniczne	726,6	132,9	118,8	123,0
3. Usługi pozostałe, w tym:	89,1	62,3	95,5	97,0
łącznie	130,6	72,0	79,8	80,3
budowlane	152,2	129,0	152,5	151,0
ubezpieczeniowe	64,4	64,5	31,0	6,3
finansowe	54,3	40,0	65,4	46,9
informatyczne i informacyjne	5,7	31,9	95,5	104,2
patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne	5,6	9,4	11,5	6,6
pozostałe usługi handlowe	77,6	79,0	125,7	139,2
kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności	107,7	55,8	63,1	42,5

Źródło: jak pod tabelą 1.

⁹ Por. A. Kuźnar, *Międzynarodowa konkurencyjność polskich usług w latach 2000–2007*, w: *Polska. Raport o konkurencyjności 2008...*, s. 252–253.

Tabela 7. Wskaźniki TC w handlu Polski pozostałymi usługami handlowymi
w latach 2004–2009

Wyszczególnienie	2004	2009
Pozostałe usługi handlowe ogółem	0,8	1,4
1. Pośrednictwo handlowe i pozostałe usługi związane z handlem	0,6	1,4
2. Usługi leasingowe (leasing operacyjny)	0,1	0,3
3. Pozostałe usługi handlowe i techniczne, w tym:	0,8	1,4
usługi prawne, rachunkowe, doradcze i <i>public relations</i>	0,4	0,9
reklama, badania rynków i badanie opinii publicznej	1,7	4,5
usługi badawczo-rozwojowe	1,2	1,5
usługi architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne	0,4	1,0
usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu	3,7	5,6
pozostałe różne usługi handlowe, zawodowe i techniczne	1,2	1,5
usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej	1,7	1,0

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Do poprawy pozycji Polski jako eksportera usług pozostałych przyczyniły się głównie usługi budowlane oraz pozostałe usługi handlowe, w tym głównie usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu, usługi w zakresie reklamy, badania rynków i badanie opinii publicznej (por. dane w tabeli 7). Wymienione rodzaje usług miały najwyższy wskaźnik TC, co świadczy o osiągnięciu przez Polskę przewagi umożliwiającej rozwój ich eksportu. Należy również podkreślić wzrost pokrycia importu eksportem w usługach informatycznych i informacyjnych. Z kolei w przypadku innych usług Polska nie była zbyt konkurencyjna na rynku światowym (dotyczyło to usług ubezpieczeniowych, finansowych, patentów, praw autorskich i opłat licencyjnych) lub traciła uzyskaną przewagę (głównie w usługach łącznościowych, kulturalnych, rekreacyjnych i usługach dla ludności).

3. Struktura geograficzna eksportu usług

Analizę struktury geograficznej polskiego eksportu usług przeprowadzono na podstawie niepełnych danych statystycznych, bo z pominięciem wpływów z usług czynnikowych z tytułu obsługi inwestycji portfelowych i pozostałych, o których nie ma informacji o tym, jakie kraje je nabywały. Dostępne są tylko dane dotyczące kierunków handlu usługami nieczynnikowymi z tytułu pracy Polaków za granicą, obsługi naszych zagranicznych inwestycji bezpośrednich, a także wszystkich usług nieczynnikowych. Pomimo to, a także z uwagi na fakt, że wymienione rodzaje usług miały dominujące znaczenie w polskim eksporcie, gdyż łączny ich udział we wpływach z usług ogółem w latach 2004–2009 przekraczał 90%¹⁰ eksportu usług ogółem, można stwierdzić, że charakterystyczną cechą polskiego eksportu usług była wysoka koncentracja geograficzna. Jak bowiem wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 8 w badanym okresie do krajów Unii Europejskiej kierowano średnio 3/4 eksportu usług, dalsze ponad 7% do Stanów Zjednoczonych, a więc zaledwie 15% do pozostałych krajów.

Tabela 8. Struktura geograficzna polskiego eksportu usług ogółem (%)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Unia Europejska (UE 27)	75,1	77,0	77,3	77,2	76,3	76,3
Stany Zjednoczone	9,2	7,9	7,4	6,2	5,4	5,2
Pozostałe kraje	15,6	15,1	15,3	16,5	18,2	18,6
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Potwierdzona wysokim odsetkiem polskiego eksportu kierowanego do krajów Unii Europejskiej obecność polskich usługodawców na tak dobrze rozwiniętym rynku (jakim z pewnością jest UE) może świadczyć o dużej ich konkurencyjności. Jednak z perspektywy struktury wydatków na usługi ponoszonych w krajach unijnych Polska jest mało znaczącym ich dostawcą. Oznacza to, że występuje duża asymetria obrotów. Przykładowo, w 2008 roku zaledwie 7% zobowiązań z tytułu pracy obcokrajowców w państwach członkowskich przeznaczono na obsługę polskiej siły

¹⁰ Obliczenia własne na podstawie danych z Eurostatu.

roboczej. Wydatki poniesione na obsługę inwestycji bezpośrednich pochodzących z Polski wynosiły jeszcze mniej, bo zaledwie 0,07% zobowiązań ogółem. Import usług nieczynnikowych z Polski miał wartość 1,4% wydatków poniesionych na te usługi w krajach UE¹¹. Świadczy to o stosunkowo dużym uzależnieniu wymiany zagranicznej Polski od popytu importowego w krajach wspólnotowych, a więc również o konieczności dostosowywania struktury naszego eksportu do ich zapotrzebowania, oczywiście z uwzględnieniem posiadanych zasobów identyfikowanych ujawnioną przewagą komparatywną i kształtowaniem się bilansu wzajemnych obrotów w poszczególnych rodzajach usług.

4. Bilans geograficznej wymiany usług

Bilans zagranicznych obrotów usługami w Polsce charakteryzował się, niestety, z reguły ujemnym saldem w handlu z krajami członkowskimi Unii Europejskiej i ze Stanami Zjednoczonymi, co oczywiście wpływało na deficyt tych obrotów ogółem pomimo niewielkiej nadwyżki w handlu z pozostałymi krajami. Dopiero w 2008 roku dzięki znacznej redukcji deficytu z UE, a w mniejszym stopniu ze Stanami Zjednoczonymi oraz na skutek wzrostu nadwyżki w handlu z pozostałymi krajami – zagraniczne obroty usługowe Polski zamknęły się saldem dodatnim. W roku 2009 bilans geograficznej wymiany usług we wszystkich kierunkach był już dodatni (choć są to dane wstępne, które nie obejmują handlu usługami czynnikowymi z tytułu obsługi kapitał w formie inwestycji bezpośrednich). W ostatnich latach przyczyniła się to tego znaczna redukcja ujemnego salda w obrotach usługami czynnikowymi, które ostatecznie zamknęły się nadwyżką w 2009 roku. Jej wartość była jednak mniejsza niż w handlu usługami nieczynnikowych (jednak głównie z Unią Europejską), które wykazywały trwale dodatnie saldo (pomimo występującego do 2008 roku niewielkiego deficytu ze Stanami Zjednoczonymi – por. dane w tabeli 9). Rozwój eksportu usług nieczynnikowych, zwłaszcza do krajów UE, wpływał zatem łagodząco na deficyt w zagranicznych obrotach usługowych Polski w latach 2004–2007 i umożliwił osiągnięcie nadwyżki w latach 2008 i 2009.

¹¹ Obliczenia własne na podstawie danych z bazy Eurostatu.

Deficyt w usługach czynnikowych był spowodowany ujemnym saldem z tytułu obsługi inwestycji bezpośrednich pochodzących głównie z krajów unijnych (por. dane w tabeli 10). To pogłębiające się w latach 2004–2007 ujemne saldo, z jego wyraźnym zmniejszeniem w 2008 roku, tylko częściowo znalazło pokrycie w nadwyżce wypracowanej w usługach czynnikowych z tytułu pracy Polaków za granicą (dla 2009 roku brak danych). Ta z kolei, dotycząc głównie handlu z krajami UE, charakteryzowała się wyraźną tendencją wzrostową po 2004 roku w skutek otwarcia rynków pracy przez wiele krajów tego ugrupowania po przystąpieniu do niego Polski. Rozwój eksportu usług czynnikowych świadczonych z tytułu emigracji naszej siły roboczej przynajmniej chwilowo odroczył problem finansowania ogromnego deficytu w obrotach usługami czynnikowymi z tytułu obsługi bezpośrednich inwestycji zagranicznych pochodzących z krajów UE.

Tabela 9. Bilans wymiany usług w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Usługi ogółem	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
W handlu z UE	-3672,2	-2151,5	-3008,2	-3284,5	-465,1	6224
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-473,4	-397,6	-431,6	-728,6	-525,2	173,5
W handlu z pozostałymi krajami	-29,1	518	198,1	507,3	1433,8	1869,9
Ogółem	-4174,7	-2031,1	-3241,7	-3505,8	443,5	8267,4
Usługi czynnikowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-3482,9	-2363,3	-3443,8	-5575,6	-2435,7	4291,3
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-203,3	-254,9	-193,2	-621,8	-490,8	163,6
W handlu z pozostałymi krajami	-496,2	-0,3	-178,9	-720,4	-161,7	392,1
Ogółem	-4182,4	-2618,5	-3815,9	-6917,8	-3088,2	4847
Usługi nieczynnikowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
W handlu z UE	-189,3	211,8	435,6	2291,1	1961,7	1932,7
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-270,1	-142,7	-238,4	-106,8	-34,2	9,9
W handlu z pozostałymi krajami	467,1	518,3	377	1227,7	1596	1477,8
Ogółem	7,7	587,4	574,2	3412	3523,5	3420,4

* Za rok 2009 brak danych o handlu usługami czynnikowymi z tytułu obsługi kapitał w formie inwestycji bezpośrednich.

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Tabela 10. Bilans wymiany usług czynnikowych w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Usługi czynnikowe z tytułu pracy za granicą	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	2 782,1	4 044,7	5 041,2	5 732,4	5 106,3	4 291,3
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	503,7	490,1	6 17,8	500,2	375,2	163,6
W handlu z pozostałymi krajami	160,8	225,7	445,1	477,6	425,3	392,1
Ogółem	3 446,6	4 760,5	6 104,1	6 710,2	5 906,8	4847
Usługi czynnikowe z tytułu obsługi inwestycji bezpośrednich	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-6 265	-6 408	-8 485	-11 308	-7 542	b.d.
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-707	-745	-811	-1122	-866	b.d.
W handlu z pozostałymi krajami	-657	-226	-624	-1 198	-587	b.d.
Ogółem	-7 629	-7 379	-9 920	-13 628	-8 995	b.d.

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

W przypadku usług nieczynnikowych saldo obrotów było, jak sygnalizowano, dodatnie, a charakteryzujące jego zmiany tendencje miały w handlu z krajami wspólnotowymi podobny kierunek jak z pozostałymi państwami. Dotyczyły one zatem wysokiej nadwyżki w usługach transportowych i mniejszej w podróżach (w 2009 roku stanowiła ona 1/3 nadwyżki uzyskanej w usługach transportowych – por. dane w tabeli 11). Rozwój handlu usługami transportowych i podróżami umożliwił sfinansowanie strukturalnego deficytu w usługach pozostałych, który charakteryzował się jednak tendencją malejącą, a wynikał głównie z ujemnego salda obrotów z krajami UE oraz w mniejszym stopniu ze Stanami Zjednoczonymi, podczas gdy w handlu z pozostałymi krajami była w ostatnich trzech latach lekka nadwyżka.

Tabela 11. Bilans wymiany usług nieczynnikowych w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Usługi transportowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	613,5	1 113,8	1 659,4	1 849,5	1 962,6	1 987,0
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	103,6	169,5	246,4	239,4	148,9	161,8
W handlu z pozostałymi krajami	282,1	426,1	272,9	523,4	469,9	328,3
Ogółem	999,2	1 709,4	2 178,7	2 612,3	2 581,4	2 477,1
Podróże	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	460,8	290,3	-134,5	1364,8	814	647,9
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-63,8	-16,7	-80,6	-34,4	39,9	106,8
W handlu z pozostałymi krajami	406	297,9	216,4	701,7	534,4	426,8
Ogółem	803	571,5	1,3	2 032,1	1 388,3	1 181,5
Usługi pozostałe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-1 263,4	-1 191,6	-1 089,1	-922,9	-814,3	-702,2
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-309,9	-295,3	-404	-311,9	-222,9	-258,6
W handlu z pozostałymi krajami	-221,1	-207,1	-113,2	2,4	591,3	722,8
Ogółem	-1 794,4	-1694	-1 606,3	-1 232,4	-445,9	-238,0

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Spośród usług pozostałych największe ujemne saldo wykazywały w całym analizowanym okresie patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne, głównie w relacji z krajami wspólnotowymi, ale również z pozostałymi (por. dane w tabeli 12). Głęboki deficyt odnotowano również w usługach finansowych i ubezpieczeniowych (choć w obu usługach 3–4-krotnie mniejszy niż w patentach, prawach autorskich i opłatach licencyjnych), a także usługi łącznościowe, kulturalne rekreacyjne, dla ludności i rządowe. Warto dodać, że do 2008 roku ujemne saldo miały także usługi informatyczne i informacyjne, które obecnie wykazują lekką nadwyżkę.

Tabela 12. Bilans wymiany usług pozostałych w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Usługi łącznościowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-19,4	-40,3	-55,4	-87,7	-87,4	-102,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	13,7	9,7	-5,1	-38,9	-2,8	2,3
W handlu z pozostałymi krajami	-6	-13,4	3,8	-15,1	-16,6	-15,2
Ogółem	-11,7	-44	-56,7	-141,7	-106,8	-115,5
Usługi budowlane	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	32,5	246,3	320,6	379,8	328,6	283,5
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-6,8	3,7	12,6	8,2	4,3	2,8
W handlu z pozostałymi krajami	-8,5	33,6	63,9	126,8	110,4	80,2
Ogółem	17,2	283,6	397,1	514,8	443,3	366,5
Usługi ubezpieczeniowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-156,6	-230,4	-224,9	-294,7	-246,9	-308,7
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-3,3	-14,7	-9,2	-23,3	-20,5	-22,9
W handlu z pozostałymi krajami	3,5	-11,4	-4,6	-3,4	32,2	28,7
Ogółem	-156,4	-256,5	-238,7	-321,4	-235,2	-302,9
Usługi finansowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-104,7	-75,6	-86	-70,3	-163,7	-272,4
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-31,6	-36,5	-15,1	5,3	-8,8	-7,9
W handlu z pozostałymi krajami	-27,6	-22,4	-25,2	-24,6	-29,7	-39,5
Ogółem	-163,9	-134,5	-126,3	-89,6	-202,2	-319,8
Usługi informatyczne i informacyjne	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-142,7	-169,8	-135,5	-134	-53,5	-14,8
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-32,7	0,7	-4,4	3,2	28,8	23,1
W handlu z pozostałymi krajami	-6	-9,4	-0,5	-21,4	-11,7	15,5
Ogółem	-181,4	-178,5	-140,4	-152,2	-36,4	23,8
Patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-442,5	-519	-690,2	-700,9	-687,9	-703,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-155,5	-137	-135	-149,9	-161,4	-147,2
W handlu z pozostałymi krajami	-83,1	-127,2	-189,2	-220,6	-199,1	-180,5
Ogółem	-681,1	-783,2	-1014,4	-1071,4	-1048,4	-1031,3
Pozostałe usługi handlowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-344,8	-302	-129,4	122,1	254,8	600,3
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-99,6	-109,6	-90,9	-59,2	-22,2	-71,4
W handlu z pozostałymi krajami	-23,3	13,9	140,2	250,8	849,9	944,7
Ogółem	-467,7	-397,7	-80,1	313,7	1082,5	1473,6
Usługi kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-17,2	-44,2	-29	-39,6	-60,9	-96,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-2,9	-4,5	-17,5	-31,2	-16,2	-18,7
W handlu z pozostałymi krajami	-11,3	-3,7	-21,3	-8,2	-5,8	-23,3
Ogółem	-31,4	-52,4	-67,8	-79	-82,9	-138,6

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Wymienione rodzaje usług charakteryzował wyższy poziom rozchodów niż przychodów z powodu dużego zapotrzebowania różnych dziedzin naszej gospodarki na nowoczesne rozwiązania i technologie. Wydatki na ich zakupy (dokonywane głównie w krajach UE) tylko częściowo znalazły pokrycie we wpływach przede wszystkim z pozostałych usług handlowych oraz usług budowlanych (świadczonych głównie na wspólnym rynku). Warto podkreślić, że jeszcze do 2007 roku dodatnie saldo było najwyższe (spośród usług pozostałych) w usługach budowlanych. Jednak w 2008 roku to pozostałe usługi handlowe miały blisko 2,5-krotnie wyższą wartość, która jeszcze wzrosła w 2009 roku i po raz pierwszy przekroczyła nadwyżkę uzyskaną z tytułu podróży, a w stosunku do usług transportowych była już tylko około 1,5-krotnie niższa.

Nadwyżka w pozostałych usługach handlowych pojawiła się po raz pierwszy w 2007 roku i dotyczyła głównie pozostałych usług handlowych i technicznych, przy nieznacznej nadwyżce w usługach pośrednictwa handlowego i pozostałych usług związanych z handlem oraz wobec trwałego deficytu w usługach leasingowych (por. dane w tabeli 13).

Tabela 13. Bilans wymiany pozostałych usług handlowych w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Pośrednictwo handlowe i pozostałe usługi związane handlem	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-45,5	22,1	-39	23	96	-1,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	4,4	8,5	-1,8	-10,8	15,7	9,5
W handlu z pozostałymi krajami	-27,6	-16,9	-9,3	-25,9	196,4	107,6
Ogółem	-68,7	13,7	-50,1	-13,7	308,1	115,5
Usługi leasingowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-29,6	-17,6	-51,6	-62,1	-74,9	-24,5
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-63,8	-107,1	-93,2	-109,9	-78,6	-76,9
W handlu z pozostałymi krajami	-2,5	-3,3	-7,2	-3	-7,1	-2,6
Ogółem	-95,9	-128	-152	-175	-160,6	-104,0
Pozostałe usługi handlowe i techniczne	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-269,9	-306,5	-39	161,2	232,6	626,4
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-40,2	-10,4	4,1	61,6	40,4	-3,7
W handlu z pozostałymi krajami	6,8	33,3	157,1	279,6	661,2	839,3
Ogółem	-303,3	-283,6	122,2	502,4	934,2	1462,0

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Tabela 14. Bilans wymiany pozostałych usług handlowych i technicznych w Polsce w latach 2004–2009 (mln EUR)

Usługi prawne, rachunkowe, doradcze i PR	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-304	-284,9	-326	-295,7	-336,6	-197,1
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-26,3	-5	-8	14	11,4	31,0
W handlu z pozostałymi krajami	-22	-34,5	-30	-69,8	-35,3	55,4
Ogółem	-352,3	-324,4	-364	-351,5	-360,5	-110,7
Reklama, badania rynków i badanie opinii publicznej	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	71,8	126,8	228,2	284,1	311,2	426,1
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	0	5,7	4,9	10	53,2	27,0
W handlu z pozostałymi krajami	4,4	36,3	64,9	126,1	399,0	340,6
Ogółem	76,2	168,8	298	420,2	763,4	793,7
Usługi badawczo-rozwojowe	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	0,2	53,9	46,2	54,2	21,4	38,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	5,7	5	8,5	22,5	22,5	20,6
W handlu z pozostałymi krajami	5,8	12,9	12	15	21,9	17,3
Ogółem	11,7	71,8	66,7	91,7	65,8	76,5
Usługi architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	-211	-233,4	-191,5	-287,8	-127,8	-122,5
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-30,9	0,5	31,6	32	9,7	1,2
W handlu z pozostałymi krajami	-15,5	-2,2	-5,9	16,9	62,6	120,1
Ogółem	-257,4	-235,1	-165,8	-238,9	-55,5	-1,2
Usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE 27	44	65,4	107	155,1	166,3	209,6
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	-1,1	0	1,8	5,8	2,6	2,3
W handlu z pozostałymi krajami	-2	16,9	46,5	47,6	29,3	24,7
Ogółem	40,9	82,3	155,3	208,5	198,2	236,6
Pozostałe różne usługi handlowe, zawodowe i techniczne	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE 27	43,1	100,9	243,8	294,9	269,1	272,9
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	10,2	-11,2	3,9	-4,5	-13,1	-31,9
W handlu z pozostałymi krajami	0,4	-54,4	45,7	70,1	172,8	212,4
Ogółem	53,7	35,3	293,4	360,5	428,8	453,4
Usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej	2004	2005	2006	2007	2008	2009
W handlu z UE	85,7	-135	-146,6	-43,3	-72,3	-1,4
W handlu ze Stanami Zjednoczonymi	2,9	-5,7	-38,2	-18,2	-45,8	-53,6
W handlu z pozostałymi krajami	35,5	58,7	23,3	73,4	11,0	68,9
Ogółem	124,1	-82	-161,5	11,9	-107,1	13,9

Źródło: jak pod rysunkiem 4.

Spośród poszczególnych rodzajów pozostałych usług handlowych i technicznych trwałą nadwyżką (zarówno w handlu z krajami UE, jak i pozostałymi) zamykał się handel usługami reklamowymi, badaniami rynków i badaniem opinii publicznej (por. dane w tabeli 14). W ostatnich latach o blisko połowę mniejszą wartość miało dodatnie saldo pozostałych różnych usług handlowych, zawodowych i technicznych. Trwałą nadwyżkę wykazywały również usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu, a także kilkakrotnie mniejszą usługi badawczo-rozwojowe. Z kolei trwałe deficytowe okazały się usługi prawne, rachunkowe, doradcze i *public relations*, architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne oraz z reguły usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej – z powodu rosnącego zapotrzebowania polskiego gospodarki na usługi firm głównie z krajów UE.

Wnioski

Charakterystyczną cechą polskiego eksportu usług jest utrzymująca się przewaga eksportu usług nieczynnikowych nad usługami czynnikowymi. Wynikało to z konkurencyjnych warunków świadczenia usług transportowych, podróży i niektórych pozostałych usług, w tym między innymi budowlanych, reklamy, badania rynków i opinii publicznej oraz pozostałych różnych usług handlowych, zawodowych i technicznych. Wymienione usługi nieczynnikowe mają obecnie największe znaczenie w strukturze polskiego eksportu usług głównie do krajów Unii Europejskiej. Ich dalszy rozwój ma zasadnicze znaczenie dla wzrostu gospodarczego Polski, gdyż ich obroty generują nadwyżkę, która może być wykorzystana do pokrycia rosnących wydatków polskich firm na zakup usług finansowo-biznesowych, których wymiana jest deficytowa.

Polska jest również konkurencyjna w usługach czynnikowych z tytułu pracy za granicą, jednak w tym przypadku dalszy rozwój eksportu jest kontrowersyjny z uwagi na zagrożenia, jakie niesie dla gospodarki wzrost emigracji. Jednak handel tym rodzajem usług czynnikowych finansuje deficyt w innych usługach, zwłaszcza z tytułu obsługi zagranicznego kapitału w Polsce.

Pod względem pozostałych rodzajów usług Polska raczej nie wykazuje konkurencyjności na rynku międzynarodowym. Dotyczy to przede wszystkim usług czynnikowych z tytułu obsługi zagranicznego kapitału, ale również wielu rodzajów usług nieczynnikowych, w tym zwłaszcza usług łącznościowych, ubezpieczeniowych, pa-

tentów, praw autorskich i opłat licencyjnych, usług leasingowych, prawnych, rachunkowych, doradczych i public relations. Dla większości wymienionych usług oznacza to brak perspektyw rozwoju eksportu.

TRENDS OF POLISH EXPORT OF SERVICES AND OF ITS LEVEL OF COMPETITIVENESS

Summary

The article presents the analysis of the rate and dynamics of Polish export of factor and non-factor services in the aspect of the competitiveness of such export. It has been shown that the character of the export specialization in services was determined in a great deal by the price competition (the result of lower costs of labour) in providing certain types of non-factor services e.g., transportation services (mainly land transportation), construction services and some other business services and – as for non-factor services – services of labour. The contribution of such services to Polish export supply indicated growing tendency. Nevertheless, there was a substantial decline in the role of travel services, in which Polish export was also competitive, however with decreasing tendency.

All the above mentioned types of factor and non-factor services have a considerable meaning in the structure of Polish export of services – mainly to the European Union countries (since they cover over 90 per cent of our export supply). Their further development plays a significant role for Polish economic growth since they generate surplus, which may be used to cover rising expenses of Polish companies on the purchase of business and financial services, which shows deficit. As far as the last mentioned services are concerned, Poland does not show the competitive character on the international market. It mostly concerns factor services of capital but it also refers to a number of non-factor services, particularly communications, financial services, royalties and licence fees and other. The majority of enumerated services has no perspective for export development.

Translated by Katarzyna Nowacka-Bandosz